

**РАЗВОЈ МАЛИХ И СРЕДЊИХ ПРЕДУЗЕЋА
У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ
- СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА РЕПУБЛИКУ СРПСКУ -**

Апстракт: Процес приватизације и укупна привредна ситуација у последњих десетак година у Босни и Херцеговини снажно афирмишу мала и средња предузећа, као основни облик организовања привредних активности. Наиме, привредну структуру Босне и Херцеговине, осим предузећа из области електропривреде, рударства и инфраструктуре, углавном чине мала и средња предузећа која су основана приватним капиталом. Развој малих и средњих предузећа има високи приоритет у политичким плановима Босне и Херцеговине, док интеграциони процеси са Европском унијом обезбјеђују нове тржишне шансе за мала и средња предузећа унутар конкурентних сектора. Полазећи од ових чињеница, у раду ће се елаборирати колико су институционална подршка, фискална оптерећења и подстицајни механизми присутни у сектору малих и средњих предузећа у Босни и Херцеговини, те у којој мјери наведени фактори утичу на развој овог сектора, с тим што ће акценат бити на развоју малих и средњих предузећа у Републици Српској.

Кључне ријечи: мала и средња предузећа, институционална подршка, стратегија развоја, фискални механизми, републичка агенција.

1. Увод

Мали бизнис је средњорочно инвестирање које може испунити бројне економске циљеве земље: обезбјеђивање или одржавање запослења, демографску стабилност, одбрану пословних интереса ради изградње уравнотежене економије и стварање пореске основе потребне за друге економске активности.¹ Развој малих и средњих предузећа има или може да има, позитиван утицај на друштвену и економску позицију Босне и Херцеговине, нарочито у погледу: значајнијег пораста запослености, боље тржишне валоризације расположивих ресурса, стварања претпоставки за јачање привредних веза на међународном плану (посебно са регијама у ближем окружењу и земљама Европске уније), равномјернијег развоја земље, рјешавања нагомиланих социјалних проблема и растерећења буџета на локалном нивоу, те јачања материјалне основе за финансирање друштвеног стандарда.

¹ Радојица Јојић, Радомир Божић, Предузетништво за нови вијек, Приштина-С. Сарајево, 1998, стр. 341.

С обзиром на неуједначен регионални развој Босне и Херцеговине посебно је потребно подстицати развој мање развијених и пограничних подручја зашто је неопходно формирање регионалних развојних центара и усмјеравање средстава у зависности од степена развијености регија. За развој малих и средњих предузећа од приоритетне је важности стварање развојног амбијента на локалном нивоу, односно институционалне и предузетничке инфраструктуре, као што су : локалне агенције, одјељења за привреду, инфо-пултови и пословне зоне.

2. Институционална подршка МСП

Изразита неразвијеност институционалне подршке развоју малих и средњих предузећа (МСП), према досадашњим анализама домаћих и страних експерата, представља заједничку особину земаља у транзицији, с тим што Босна и Херцеговина у овоме није изузетак. Међутим, у периоду од 2004-2005. године чине се значајни напори за побољшање и јачање овог сектора пословања. Институционална подршка развоју малих и средњих предузећа у Босни и Херцеговини остварује се кроз активности на државном, ентитетском и локалном нивоу.

На државном нивоу, Босна и Херцеговина је усвојила *Средњорочну стратегију развоја (ПРСП) 2004-2007*,² којом се велики значај придаје развоју сектора малих и средњих предузећа. Средњорочна стратегија развоја наводи, као главни приоритет, јачање предузетништва, малих и средњих предузећа и усклађивање развојне политике са принципима *Европске повеље о малим предузећима*.³ Ово је резултирало усвајањем *Закон о потицању развоја малог господарства* 2005. године. Осим тога, Средњорочна стратегија развоја указује на неопходност усвајања *Стратегије развоја малих и средњих предузећа у Босни и Херцеговини*,⁴ док као приоритете наглашава:

- успостављање законског и институционалног оквира за подршку развоју предузетништва,
- Оснивање гаранцијског фонда за подршку малим и средњим предузећима,
- Подстицање обуке (тренинга) и образовања за предузетнике и менаџере.

На ентитетском нивоу подршка развоју малих предузећа у Босни и Херцеговини проводи се кроз активности великог броја институција. *Регионалне развојне агенције* су кључни судионици у изради и реализацији стратегија за економски развој на регионалном и локалном нивоу. Јединствена структура и органи-

² Савјет министара Босне и Херцеговине усвојио је *Средњорочну стратегију развоја БиХ 2004-2007*, у августу 2003. године.

³ Лидери Европске уније су у јуну 2002. године усвојили Европску повељу за мала предузећа (са десет тачака) којом се позивају земље чланице Европске уније и Европска комисија да пружи подршку и помогну малим предузећима у бројним кључним областима, попут образовања и обуке предузетника, као и стварању ефикаснијег законодавства, прописа, пореског и финансијског система. Босна и Херцеговина је потписала Европску повељу за мала предузећа у јуну 2003. године. Заједно са другим земљама западног Балкана, Босна и Херцеговина доставља годишње извјештаје Европској комисији о оствареним циљевима Европске повеље. Спровођење зацртаних циљева представља веома значајан корак ка чланству у Европску унију. Извор: www.vladars.ba

⁴ Савјет министара Босне и Херцеговине усвојио је 16.04.2009. године *Стратегију развоја малих и средњих предузећа у Босни и Херцеговини 2009-2011. година*.

зација регионалних развојних агенција им омогућава да путем својих веза са економским и институционалним актерима из регије стварају, на свим институционалним нивоима, хоризонталне и вертикалне везе које недостају. Регионалне развојне агенције су у суштини непрофитне организације које финансирају јавни, приватни и невладин сектор како би допринијеле општем економском развоју. Оне су инструменти за подршку развоју малих и средњих предузећа, обнови економије, стварање радних мјеста и развој људских ресурса и инфраструктуре у различитим регијама.

Регионални процес у Босни и Херцеговини је настао у оквиру пројекта *EURED – "Подршка Европске уније регионалном економском развоју"* (март 2003 – октобар 2005). Пет развојних агенција⁵ раде на јачању економије својих регија и свака од њих има свој тим образованих и високо мотивисаних кадрова који су прошли значајну обуку и едукацију од стране међународних стручњака током трајања *EURED* пројекта.

Пет регионалних развојних агенција током времена требају постати катализатори регионалног економског развоја у Босни и Херцеговини. Агенције су задужене за низ дјелатности, којима ће се пружити подршку сектору малих и средњих предузећа, а посебно за :

1. Јачање комуникације, разумијевања и сарадње између јавних тијела (на свим нивоима) и приватног сектора;
2. Провођење конкретних пројеката везаних за пословну инфраструктуру, као што су индустријски и технолошки паркови, предузетнички центри и слично;
3. Провођење конкретних пројеката везаних за финансијску подршку, како би се одговорило на потребе малих и средњих предузећа за фондовима. Регионалне развојне агенције би могле имати кредитно-гаранцијски фонд за развој малих и средњих предузећа;
4. Пружање посебне савјетодавне и техничке помоћи, као што су пословне и информационе услуге за новооснована предузећа.

Европска унија од 1999. године активно пружа подршку пројектима локалног и регионалног економског развоја и то кроз пилот пројекте у Тузли, Мостару и Брчко дистрикту БиХ, након чега је 2000. године услиједио пројекат *"Средства брзог дјеловања"* (*QIF програм*) који је подржао пројекте за отварање нових радних мјеста и подстакао прве локалне и подрегионалне развојне иницијативе.

⁵ Регионалне развојне агенције у Босни и Херцеговини су: АРДА (за економску регију сјеверозападне БиХ), НЕРДА (за економску регију сјевероисточне БиХ), РЕДАХ (за економску регију Хрцеговине), РЕЗ (за економску регију централне БиХ) и СЕРДА (обухвата сарајевску макрорегију). СЕРДА-сарајевска регионална развојна агенција, подржана од стране Европске уније, има мисију да креира позитивно окружење за одрживи економски развој у сарајевској макрорегији. Агенција је основана у мају 2003. године од стране Кантона Сарајево, града Источно Сарајево, и 20 општина из Федерације БиХ и Републике Српске. С обзиром да је у 2006. години завршен процес интегрисања свих општина (32) сарајевске макрорегије, а прикључио се и град Сарајево, тренутно СЕРДА-у чини 35 чланова-оснивача. У протеклих пет година СЕРДА се потврдила као лидер регионалног економског развоја. Према пословном плану за 2008. годину, СЕРДА реализује 62 пројекта у партнерском односу са својим оснивачима, као и међународним организацијама, у оквиру Сектора за пословни развој, Сектора за управљање пројектима и Сектора за стратешко планирање. Извор: www.serda.ba

Од марта 2003. године до октобра 2005. године, *Пројекат подршке Европске комисије регионалном економском развоју у БиХ (EURED пројекат)* је био кључни пројекат у овој области који је имао четири главна задатка: 1) дефинисање оквира за регионални развој, 2) оснивање и изградња капацитета регионалних развојних агенција (PPA), 3) израда стратегија регионалног економског развоја, и 4) оснивање пројектног фонда за суфинансирање пројеката.

Путем фонда за регионални економски развој, Европска унија је осигурала бесповратна средства за пројекте економског развоја са фокусом на мала и средња предузећа и туризам. Након што је у децембру 2004. године јавности презентовано пет стратегија регионалног развоја, приједлози пројеката су директно повезани са приоритетима који су дефинисани у стратегији и добили одобрење одговарајуће регионалне развојне агенције.

На темељу резултата првог EURED пројекта, у децембру 2005. године, почео је EURED II пројекат – Подршка Европске комисије малим и средњим предузећима и регионалном економском развоју у Босни и Херцеговини, који још увијек траје. Активности пројекта EURED II су фокусиране на: институционалну подршку, изградњу капацитета, EURED фонд, те комуникације и трансфер знања.

У контексту институционалне подршке, пројекат анализира постојећи институционални оквир за мала и средња предузећа, пружа помоћ код израде нацрта закона о развоју и промоцији малих и средњих предузећа, као и "*бијеле књиге*" за регионални економски развој. Пројекат пружа подршку Министарству за спољну трговину и економске односе, при успостављању Савјета за развој и предузетништво, те учествује у припремном раду за будуће креирање Агенције за развој и предузетништво.

Активности и напори за јачање сектора малих и средњих предузећа у Републици Српској проводе су на републичком и локалном нивоу. На републичком нивоу учињене су следеће активности:⁶

- Основана је и почела са радом Републичка агенција за развој малих и средњих предузећа (крајем 2004. године),
- Повећане су активности Министарства привреде, енергетике и развоја ка подстицању развоја малих и средњих предузећа,
- Повећано је учешће Народне скупштине Републике Српске кроз Одбор за привреду и финансије у активном подстицању политике развоја малих и средњих предузећа,
- Реализација програма запошљавања и покренут пројекат "Организовања сајмова запошљавања", гдје је носилац активности Завод за запошљавање Републике Српске.

На локалном нивоу су такође, остварене активности институционалне подршке развоју малих и средњих предузећа:

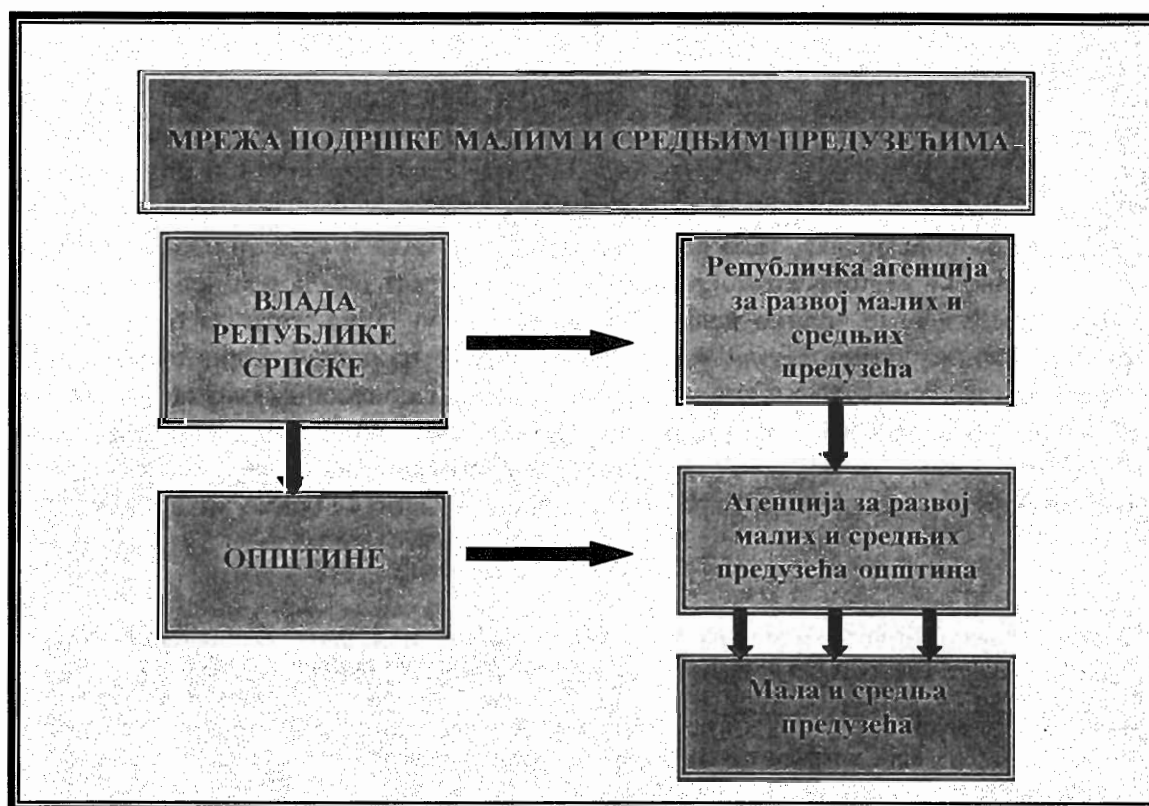
- Успостављен је велики број локалних (општинских) развојних агенција које су значајним дијелом ангажоване и на пословима развоја малих и средњих предузећа и предузетништва,

⁶ Влада Републике Српске, Стратегија развоја малих и средњих предузећа у Републици Српској за период 2006-2010. година, Бања Лука, 2006, стр. 11.

- Успостављено је неколико локалних (општинских) подстицајних кредитних програма и грантова базираних на средствима општинских буџета и из посебних извора, као што су средства остварена по основу Закона о накнадама за коришћење природних ресурса за кредитирање развоја малих и средњих предузећа у општинама: Требиње, Билећа, Гацко, Вишеград, Рудо, Чајниче, Фоча, Угљевик, Добој, Мркоњић Град, Шипово.

Јачање институционалне подршке развоја малих предузећа у Републици Српској огледа се кроз повећање активности постојећих институција за подршку малим и средњим предузећима, посебно Министарства за привреду, енергетику и развој, као и Агенције, затим формирање и јачање општинских агенција, јачање општинских одјељења за привреду, покретање бизнис информационих пултова (*first-stop-shop*) на локалном нивоу, умрежавање општинских агенција уз координацију Републичке агенције, с циљем равномјернијег институционалног и другог развоја мање развијених подручја Републике Српске, посебно њеног источног дијела.

Мрежа подршке малим и средњим предузећима на републичком и општинском нивоу приказана је на сљедећој слици:

Слика бр. 1 Мрежа подршке малим и средњим предузећима у Републици Српској

Републичка агенција за развој малих и средњих предузећа је у источном дијелу Републике Српске формирала два регионална развојна центара за под-

стицање развоја овог сектора привређивања.⁷ У склопу овог пројекта остварила је сарадњу са универзитетима у Бањој Луци и Источном Сарајеву. Од великог је значаја да Агенција развија регионалне центре који ће пружати услуге малим и средњим предузећима и предузетницима у регијама и прикупљати повратне информације битне за цјелокупни развој Републике Српске.

Неке активности, као што су организовање семинара и тренинга, имплементација специфичних пројеката могу бити много ефикаснији и са већом географском покривеношћу уколико се ангажују потенцијали научних и стручних институција на терену по систему *outsourcing*-а (факултети у Бијељини, Зворнику, Источном Сарајеву, Требињу и Центар за предузетништво Универзитета у Бањој Луци).

Међутим, надгледање сектора малих и средњих предузећа не може се спровести без сталне и потпуне статистике, која мора бити хармонизована са ЕУРОСТАТ методологијом. Евиденцију и базну анализу података о овом сектору редовно треба радити Републички завод за статистику Републике Српске у сарадњи са Републичком агенцијом за развој малих и средњих предузећа.

3. Фискални механизми и њихов утицај на развој МСП

Порески систем у Републици Српској и Федерацији БиХ још увијек је фискалног карактера и има, као приоритетан циљ, прикупљање средстава за функционисање државног административног апарата. Ниво директних и индиректних пореза је превелик, пореска администрација је неефикасна и скупа, присутно је вишеструко опорезивање, тако да се може рећи за мали и средњи бизнис да су у веома неповољном пореском окружењу. Порески терет под којим послују мала и средња предузећа је толико велик, да предузећа, уколико желе да буду конкурентна, доводи у ситуацију да морају или смањити трошкове својих производа и услуга или им повећати цијене. Обоје је у оваквом пословном окружењу готово немогуће, па се високи порези, заједно са великим трошковима оснивања предузећа, појављују као један од основних узрока сиве економије, која у Босни и Херцеговини, по процјенама Европске комисије и Свјетске банке,⁸ износи између

⁷ У циљу институционалне подршке развоју МСП и предузетништва у источном дијелу Републике Српске, Републичка агенција за развој МСП је до данас формирала два регионална развојна центра и то: Регионални развојни центар за регију Источно Сарајево са сједиштем на Палама и Регионални развојни центар за регију источна Херцеговина са сједиштем у Билећи. Регионални центар на Палама који покрива регију Источно Сарајево почео је са радом у децембру 2006. године. Центар покрива подручја 14 општина и то: Касиндо, Лукавица, Источни Стари Град, Пале, Соколац, Рогатица, Хан Пијесак, Вишеград, Рудо, Чајниче, Устипрача, Фоча, Калиновик и Трново. Регионални центар Билећа обухвата општине: Требиње, Источни Мостар, Берковићи, Невесиње, Гацко и Љубиње. У фази формирања су: Регионални центар у Зворнику за регију Семберија-Бирач и Регионални центар са сједиштем у Мркоњић Граду. Регионални центар Зворник би покривао општине: Бијељина, Угљевик, Лопаре, Сребреница, Осмаци, Милићи, Братунац, Шековићи и Власеница, а Регионални центар Мркоњић Град општине: Шипово, Дринић, Оштра Лука, Језеро и Рибник. Извор: www.rars-msp.org

⁸ Извор: Влада Републике Српске, Цитирани рад, стр.22.

36 и 40 процената. Предузећа која послују у неформалном сектору, смањују укупну пореску основу и истовремено пребацују порески терет на она предузећа која послују у легалним оквирима. Нелојална конкуренција представља велику препреку покретању домаће производње и повећању запослености. Мала и средња предузећа виде пореске обавезе као трошкове, па уколико оцијене да су превелики, односно да не омогућавају разуман износ добити, настоје их елиминисати тако што своје дјелатности врше у неформалном сектору.

Додатно оптерећење малим предузећима у Босни и Херцеговини представља систем двоструког опорезивања. Иако се споразуми о избјегавању двоструког опорезивања обично закључују на државном нивоу, због јединствених карактеристика Босне и Херцеговине, неопходно је да један такав споразум буде закључен између ентитета. Тренутно не постоји могућност да порез плаћен од стране неког предузећа у једном ентитету буде одбијен од пореске обавезе у другом ентитету, тако да ће предузеће које покуша пословати на државном нивоу бити двоструко опорезовано за исти приход. Ово је апсурдна ситуација, значи да је из перспективе закона о порезу на добит и Федерације БиХ и Републике Српске лакше и јефтиније пословати с било којом другом државом у свијету, него са другим ентитетом властите државе. Ако предузећа желе пословати на нивоу државе, морају се вјештачки фрагментирати како би избјегла двоструко опорезивање, значајно повећавајући трошкове нормалног пословања.

Имајући у виду да једну од највећих препрека за развој малих и средњих предузећа у Босни и Херцеговини представљају велика фискална оптерећења, предвиђене су одређене активности на стварању повољније пословне климе у погледу пореске политике. У наредном средњорочном периоду приоритетна је израда програма развојних пореских олакшица за МСП и предузетнике кроз измјене и допуне закона о директним порезима, као што су порез на добит, порез на доходак и сл, што је у надлежности ентитета. Такође, потребно је извршити измјене и допуне Закона о посебним таксама, Закона о комуналним таксама, те увести друге олакшице као што су инвестиционо подстицање, а што је у надлежности ентитета и општина. Осим овога, потребно је иницирати измјене и допуне прописа који регулишу индиректне пореске облике, чија је измјена у надлежности БиХ институција.

У циљу функционисања и обједињавања свих видова подршке малим и средњим предузећима, *Влада Републике Српске* је, с намјером смањења фискалног оптерећења овог сектора, у оквиру пореске политике утврдила следеће програме подстицаја:

- израда програма развојних пореских олакшица за МСП и предузетнике кроз измјене и допуне закона о директним порезима и таксама, те иницијативама за измјене индиректних пореза,
- израда пројекта за пореске и друге инвестиционе олакшице за пословање у слободним зонама,
- иницирање развојне стопе ПДВ-а.⁹

⁹ Влада Републике Српске је на сједници одржаној 06.02.2009. године предложила увођење нултих стопа ПДВ-а за поједине производе. Извор: www.vladars.net

Привредна комора Републике Српске има примарни циљ и улогу да утиче на стварање таквог привредног амбијента који ће имати развојну компоненту у смислу побољшања основних економских параметара: повећања обима производње, запослености, страних инвестиција, извоза и заштите домаћег потрошача. То ће се реализовати праћењем ефеката мјера Економске политике и Развојног програма Републике Српске.

Такође, имајући у виду да су *Развојним програмом Републике Српске за период 2007-2010.*¹⁰ утврђене мјере за остваривање једног од приоритетних циљева *Инвестиционо-развојне банке РС*,¹¹ а то је подршка малом и средњем предузетништву, предложено је:

- доношење новог Закона о регистрацији пословних субјеката у Републици Српској у циљу поједностављења процедура оснивања предузећа по узору на земље у окружењу, за што је предуслов Оквирни закон на нивоу БиХ,
- измјене Закона о судским таксама, у циљу смањења трошкова оснивања предузећа,
- измјене и допуне позитивних законских прописа којима је регулисано пословање у пословним зонама са акцентом на погодности за инвеститоре – ослобађање плаћања од комуналних накнада за одређени период, пореске олакшице, ниже цијене земљишта у зависности од програма и броја радника, кредитна средства по разним програмима итд.

Осим законске регулативе из надлежности Републике Српске, на нивоу Босне и Херцеговине, потребно је иницирати промјене законских аката у сљедећим областима:

- измјене Закона о ПДВ-у у дијелу укидања или смањења стопа на производе примарне потрошње, сировине, репроматеријале и механизацију за примарну пољопривредну производњу и друге робе,
- измјена закона о царинским тарифама у циљу ослобађања од плаћања царина на увоз репроматеријала и опреме за нове инвестиције, која се не производи у БиХ.

¹⁰ Развојни програм Републике Српске за период 2007-2010. Влада је усвојила јуна 2007. године.

¹¹ Инвестиционо-развојна банка Републике Српске (ИРБ РС) основана је 6.12. 2006. године у складу са Законом о Инвестиционо-развојној банци РС. Банка је регистрована као акционарско друштво са 100 процентним власништвом РС. ИРБ РС нема карактер комерцијалне банке, односно нема право прикупљати депозите нити давати гаранције. Самим тим не потпада под јурисдикцију Агенције за банкарство Републике Српске. Стратешки циљеви ове банке су подстицање инвестиција и стимулисање развоја у Републици Српској, као и пружање адекватне финансијске подршке малом и средњем предузетништву у Републици Српској. Поред тога улога ИРБ је професионално и ефикасно управљање имовином РС, која је формално-правно регистрована у шест фондова, а чија вриједност износи око 670 милиона КМ, изузимајући Акцијски фонд. ИРБ РС средства пласира посредством шест комерцијалних банака и три микрокредитне организације. Извор: www.irbrs.net

Влада Ф БиХ је донијела одлуку о оснивању Инвестицијске банке 20.10. 1997. године, а банка је постала оперативна са 1. 1.1998. године. Инвестицијска банка ФБиХ је регистрована као д.д. 31.10. 2006. године (ИБФ БиХ д.д.). Мрежу подршке овој банци данас пружа седам партнерских пословних банака. На темељу закључених уговора, ИБФ БиХ за Федералну Владу обавља кредитне послове кроз велики број кредитних линија, са укупним салдом кредита око 200 милиона КМ. С обзиром да има карактер комерцијалне банке, ова банка је под директном јурисдикцијом Агенције за банкарство ФБиХ. Извор: www.ibf-bih.com, www.ekapija.ba

У циљу побољшања услова пословања инвеститора *Привредна комора Републике Српске* иницирала је измјене аката из надлежности локалне управе, који се прије свега односе на :

- смањење цијена комуналних услуга и грађевинског земљишта,
- увођење повластица и ослобађања од одређених обавеза за нове инвестиције и нова запошљавања.

Могло би се рећи да је порески систем Босне и Херцеговине побољшан посљедњих година, нарочито у посљедње вријеме са увођењем ПДВ-а на државном нивоу 2006. године, који је у највећој мјери у складу са 6. Директивом Европске уније, те доношењем новог Закона о порезу на добит РС, који се примјењује од 1. јануара 2007. године. Чињеница да се приходи од царина, акциза и ПДВ-а сада убирају на државном нивоу и под контролом Управе за индиректно опорезивање представља велики корак напријед, како у смислу ефикасности, тако и у смислу остварења визије многих страних инвеститора да виде Босну и Херцеговину као јединствен економски простор. Смањење пореских стопа уз повећање ефикасности пореске администрације и смањење корупције, може да доведе до повећања укупне пореске основице у националној економији и на крају до повећања пореских прихода. Стабилан и једноставан порески систем од велике је важности и за стране инвеститоре, посебно у окружењу са великим политичким и институционалним ризицима.

Према неким хипотезама, владајуће структуре у земљама у развоју не желе да уреде пореске системе, јер би то ишло у корист будућим владама које би се могле формирати из опозиционих странака. Политичка неизвјесност о будућој власти подстиче актуелне носиоце власти да се задужују сада, јер ће терет отплате дуга свакако сносити будуће генерације. То је случај у свакој земљи гдје политичке елите не носе одговорност пред јавношћу за консеквенце својих политичких одлука нити брину о добробити народа. Да би се избјегла таква ситуација, нужно је подједнако развијати и економске и политичке институције како би се унаприједило креирање и вођење макроекономске политике.¹²

4. Подстицајне мјере

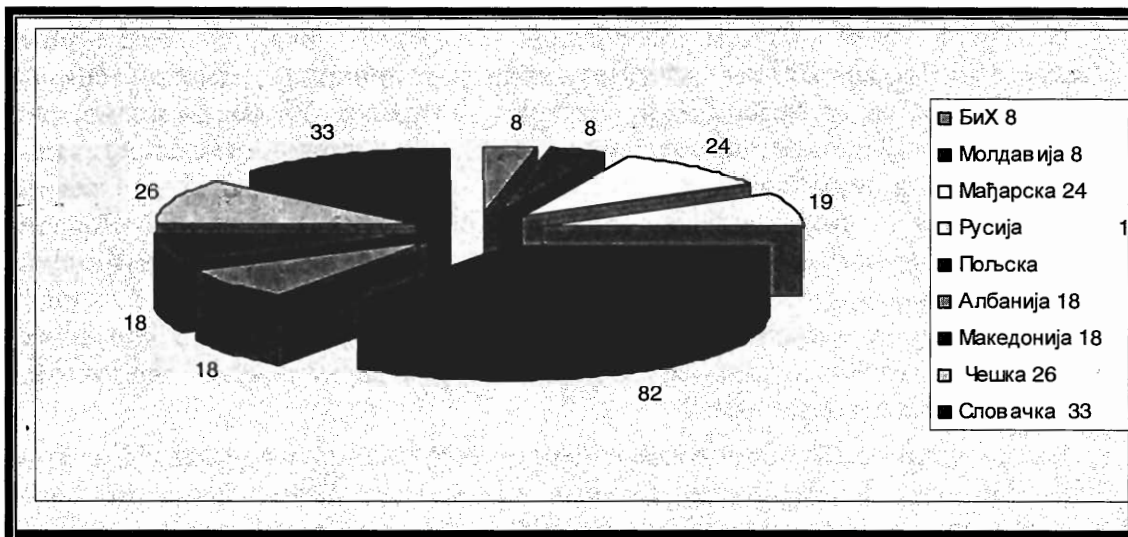
На лоше стање привреде Босне и Херцеговине можда најбоље указује податак по којем је Босна и Херцеговина једна од најсиромашнијих земаља Европе и земља са најмањим бројем предузећа по глави становника. Наиме, са *осам малих и средњих предузећа на хиљаду становника*, Босна и Херцеговина вишеструко заостаје за чланицама Европске уније, а уз Молдавију, налази се на дну европске лествице. Примјера ради, у Чешкој, Мађарској и Пољској тај број је много пута већи. У Републици Српској послује нешто више од 12 хиљада малих и средњих предузећа,¹³ а поређења ради у њемачкој покрајини Баден Витенберг,

¹² Ново Плакаловић, Монетарна економија (Теорија, институције и политика), С.Сарајево, 2004, стр. 497.

¹³ У Републици Српској је број малих и средњих предузећа повећан за 22,15 одсто у посљедње двије године и тренутно има 12.391 МСП која запошљавају преко 127 хиљада радника. Закључно са 2007. годином МСП учествују у привредној структури Српске са 99,52 одсто, од тога у укупном

која је површином једнака Републици Српској, тај број износи преко 400 хиљада.¹⁴

На гфариконима је презентован број малих и средњих предузећа на хиљаду становника у Босни и Херцеговини, упоређен са истим бројем предузећа у неким од земаља у окружењу и неким од нових чланица Европске уније.¹⁵

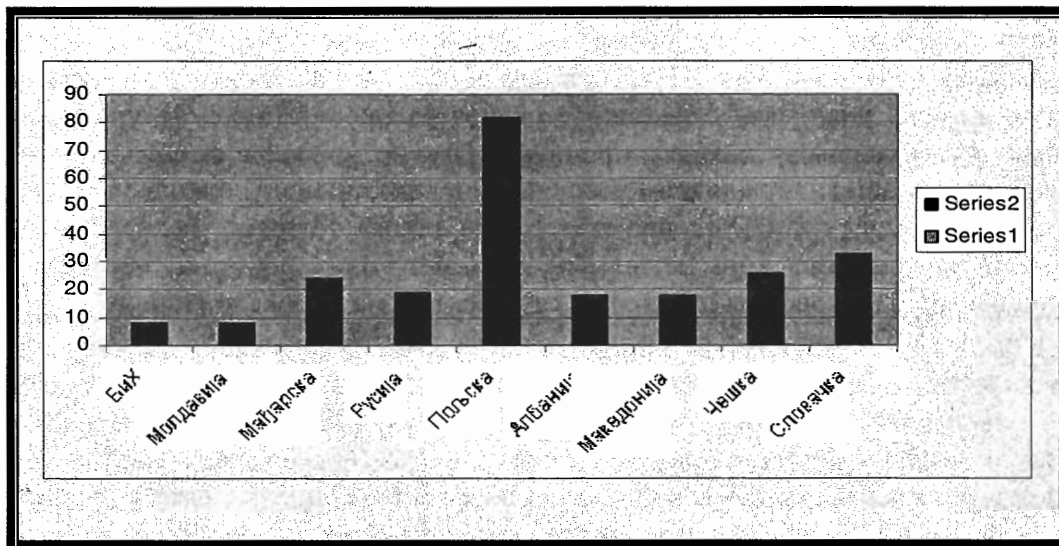

Графикон бр. 1 Број малих и средњих предузећа на 1000 становника

приходу са 77,42 одсто, а са 69,53 одсто у укупном приходу од продаје производа и услуга на иностраном тржишту. Према неким процјенама у Српској тренутно има око осам хиљада малих предузећа. Поређења ради, у Републици Србији, према подацима Агенције за привредне регистре, тренутно има преко 86 хиљада малих и средњих предузећа или 99 одсто, која имају преко 620 хиљада запослених. Од тога, малих предузећа у приватној својини, са мање од 10 запослених, има 44.769, што значи да је у Србији најдоминантнији тип предузећа мало (микро) предузеће са мање од 10 запослених. Извор: www.capital.ba, www.fmsp.edu.yu

¹⁴ Извор: www.onasa.com.ba

¹⁵ Извор: www.onasa.com.ba

Графикон бр. 2

У извјештају о реализацији Стратегије развоја малих и средњих предузећа у Републици Српској за период од 2006. до 2010. године,¹⁶ који је усвојила Народна скупштина Републике Српске у новембру 2008. године, наводи се да је 2007. године број малих и средњих предузећа већи за 22,15 одсто у односу на 2005. годину, а број запослених у њима за 14,64 одсто. Према истом извору тренутно у Републици Српској има 12.391 мало и средње предузећа, која запошљавају 127.401 радника. У исто вријеме у Републици Српској је регистровано 29.176 занатско предузетничких радњи које запошљавају 55.684 радника, док је проценат повећања у односу на 2005. годину 35,89 одсто, а број запослених у њима повећан за 28,30 одсто.

Мада је дуг и далек пут да број предузећа у Босни и Херцеговини достигне исти или приближан број предузећа на хиљаду становника у Европској унији, ипак су направљени први кораци у уклањању бирократских препрека. Наиме, пројектима *SPIRA* *USAID-a*,¹⁷ владиних и невладиних организација и агенција, жели се скратити регистрација предузећа на један дан како би се повећао број предузећа у Босни и Херцеговини.

¹⁶ Извор: www.nsrs.net

¹⁷ Агенција САД за међународни развој (*United States Agency for International Development -USAID*) је независна агенција федералне Владе САД која смјернице за своју спољну политику добија од државног секретара САД. Дјелатност Агенције је подршка дугорочном и правичном привредном развоју кроз широк обим програмских области, укључујући помоћ и подршку привредном развоју, демократији, пољопривреди и трговини, као и општу здравствену и хуманитарну помоћ. Сједиште *USAID* је у Вашингтону, а његову снагу чине заступништва широм свијета. *USAID* има блиско партнерство са приватним добровољним организацијама, америчким организацијама, универзитетима и фирмама, међународним и агенцијама других влада, те другим америчким владиним агенцијама. *USAID* сарађује са више од 3.500 америчких компанија и преко 300 америчких приватних добровољних организација. Извор: www.skgo.org/code/

Циљ *USAID-овог* пројекта *SPIRA* је да малим и средњим предузећима олакша приступ тржишту путем смањења административних препрека за њихово оснивање и рад. *USAID-ов SPIRA* пројекат проводи активности ка смањењу утицаја државе, унапређењу законског оквира за предузетнике, те унапређењу процеса и усаглашавању закона и прописа којима се регулише економски развој. Како би се обезбиједило да једном усвојене политике, процедуре и одредбе добију потребну подршку, *USAID-ов* пројекат *SPIRA* пружа техничку помоћ институцијама и појединцима, који потпомажу примјену ових реформи, истовремено водећи рачуна о њиховој усклађености са директивама Европске уније.

*SPIRA*¹⁸ је четворогодишњи пројекат који има за циљ да унаприједи издавање грађевинских дозвола и урбано планирање, процес регистровања предузећа и режим инспекције путем реформе постојећег законског оквира и административне праксе у Босни и Херцеговини. *SPIRA* је дио *USAID-овог* настојања да убрза економски развој и отварање нових радних мјеста, те подржи развој приватног сектора у Босни и Херцеговини. До данас је америчка Влада, путем *USAID-а*, обезбиједила више од милијарду долара помоћи намијењене подршци економског, демократског и друштвеног напретка у Босни и Херцеговини.¹⁹

Захваљујући, на примјер, законодавним измјенама које се тичу поједностављења процеса провјере испуњавања минималних техничких услова, покренутим од стране *USAID SPIRA* пројекта, вријеме потребно за покретање занатско-предузетничке дјелатности у Републици Српској из области трговине, угоститељства и занатства је смањено са 34 на осам дана. Овим је знатно скраћена административна процедура и постигнут велики напредак.

Сличне активности се проводе и у Федерацији БиХ. Агенција САД за међународни развој (*USAID*) потписала је 21.2. 2008. године *Меморандум о разумијевању* са Владом Федерације БиХ, како би се скратило вријеме потребно за регистровање предузећа у овом ентитету. *USAID-ов* пројекат *SPIRA* и Влада ФБиХ радиће заједно како би се вријеме потребно за регистровање предузећа скратило за једну трећину, а вријеме за добијање грађевинске дозволе за повину. Циљ је да се у Федерацији БиХ повећа ефикасност и транспарентност процеса издавања дозвола и успостави ефикасан систем инспекције наклоњен бизнису. У сарадњи са Владом ФБиХ и њеним институцијама, *USAID* ће радити на уклањању баријера које стоје на путу развоја малих и средњих предузећа, при чему ће осигурати техничку помоћ за унапређење пословне климе и отварање нових радних мјеста.

Осим тога, на нивоу Босне и Херцеговине, потребно је иницирати:

- Доношење новог Закона о јавним набавкама, који ће бити усклађен са уставима ентитета и БиХ. Овај Закон у пракси није дао резултате који су били мотив његовог доношења. Напротив, изузетно је компликован у спровођењу процедура, што отежава и усложњава обављање послова који су везани за рокове, потребе и сл.

¹⁸ *USAID-ов* пројекат поједностављења активности издавања дозвола и режима инспекција. Извор: www.onasa.com.ba

¹⁹ Извор: www.comart.mapabih.com

- Измјене Оквирног закона о регистрацији пословних субјеката у БиХ у циљу поједностављења процедура, по узору на земље у окружењу.
- Доношење новог закона о спољнотрговинској комори БиХ. Доношење новог Закона је потребно ради усаглашавања коморског организовања на подручју БиХ, јасније подјеле надлежности између ентитетских комора и СТК и утврђивања висине и начина наплате чланарине.

Визија развоја сектора МСП у Републици Српској у периоду до 2010. године своди се на то да Република Српска постане простор развојних активности малих и средњих предузећа и предузетништва. Пословне активности ће се подстицати, стварати и концентрисати у облику мреже малих и средњих предузећа усмјерених према тржишту Босне и Херцеговине и окружењу. Оваква клима охрабривања развоја овог сектора осигураће разноврсност производне структуре, брзо прихватање нових знања и вјештина, као и брзу реализацију добрих пословних идеја. Најважнији ресурси којима ће мала и средња предузећа и предузетници располагати у будућности су идеје, знање и информације.

Стратегија развоја овог сектора у Републици Српској дефинише логички оквир према коме ће се разрађивати једногодишњи планови активности до 2010. године, док су основни стратешки циљеви:²⁰

1. повећање броја МСП,
2. повећање укупног броја запослених у сектору МСП,
3. повећање конкурентности МСП у циљу јачања њиховог изазовног потенцијала и степена интернационализације,
4. повећање учешћа МСП-а у бруто додатној вриједности (БДВ).

Да би се реализовали зацртани стратешки циљеви, неопходно је провести низ *подстицајних мјера*, као што су: 1) јачање финансијске подршке МСП и предузетништва, 2) убрзање поступка и смањење трошкова регистрације пословних субјеката, 3) смањење фискалног оптерећења, 4) јачање институционалне подршке развоја МСП, 5) стварање и развој предузетничке инфраструктуре, 6) партнерство и кластеризација МСП, 7) образовање предузетника, 8) јачање иновацијске и технолошке конкурентности МСП, 9) јачање улоге информационо-комуникационих технологија у развоју МСП и 10) интернационализација МСП.

Јачање финансијске подршке МСП и предузетништва - Ово прије свега подразумева: 1) формирање Републичког фонда за развој МСП, 2) доношење Закона о формирању гаранцијског фонда за кредите МСП и формирање гаранцијског фонда, 3) унапређење сарадње између Фонда за развој и запошљавање и Републичке агенције за развој МСП, 4) финансијску подршку за *start-up* кроз бесповратна средства Агенције и 5) формирање локалних кредитних програма за МСП и предузетништво.

Убрзање поступка и смањење трошкова регистрације пословних субјеката - Поступак регистрације пословних субјеката представља значајан дио пословног окружења, а како би се овај поступак побољшао потребно је провести низ мјера у правцу измјене постојеће регулативе и изналажења квалитетнијих рјешења. Прије

²⁰ Влада Републике Српске, Цитирани рад, стр. 36.

свега се истиче захтјев за испуњење обавеза које намеће Закон о регистрацији привредних субјеката у Републици Српској, а у вези са успостављањем и функционисањем електронског дијела регистра предузећа. Даље се намеће потреба за оснивање сервиса за регистрацију пословних субјеката по принципу "све на једном мјесту" (*one-stop-shop*) у сједишту регистарских судова. Ови сервиси би били у могућности да поред успостављања електронског регистра предузећа омогуће и информатичко повезивање органа надлежних за послове регистрације.

Стварање и развој предузетничке инфраструктуре - Ове активности би обухватале формирање базе података о погодном грађевинском земљишту које би у складу са просторним, регулационим и урбанистичким плановима могле бити искоришћене за оснивање пословних зона, слободних зона и слично. Такође се планира израда каталога неискориштених пословних објеката у власништву Републике Српске који би могли бити употријебљени за покретање предузетничке инфраструктуре, што чини неопходну претпоставку за јачање производних, организационих и извозних потенцијала МСП.

Партнерство и кластеризација МСП - Држава и локалне власти имају промотивну улогу у развоју кластера, док приватна иницијатива и удружења послодаваца представљају базне факторе за њихово оснивање. Наиме, држава и локалне власти идентификују територијални и секторски потенцијал за креирање кластера, те подстичу повезивање релевантних актера из подручја индустрије, инвеститора, консултаната, потрошача и добављача.²¹ Један од битних предуслова за покретање кооперативних веза МСП и кластер иницијатива је подстицање оснивања локалних и регионалних пословних удружења у секторима прераде дрвета, метала, прехранбене производње, туризма и грађевинарства.

Образовање предузетника - Циљ ових активности је разматрање могућности промјена образовног система за потребе МСП и сагледавање основних праваца промјена метода и облика образовања за потребе ових предузећа. У овом правцу је потребно прво размотрити елементе реформе стручног образовања, а наставити са новим захтјевима у области високог образовања. Увођење посебног предмета "*предузетништва*" у наставне планове средњих стручних школа имало би за циљ да ученицима пружи цјеловит преглед свих питања релевантних за оснивање и пословање малог предузећа, односно предузетничке фирме. На универзитетском нивоу, едукација за предузетништво у МСП треба да пружи студентима квантитет и квалитет информација, знања и вјештина за покретање бизниса, развијање сопствених капацитета за сагледавање релевантних елемената у изради бизнис

²¹ Интерес сваког кластера је да развија мала и средња предузећа, око главне активности, као мање-више свуда у свијету. Постоје три могућности за рјешавање проблема који настају из одсуства сарадње међу фирмама у кластеру: 1) треба креирати експлицитне такмичарске стратегије, односно, повезане индустрије које се међусобно подржавају тако да доносе одлуке које су усклађене и допуњују се другим фирмама у истом кластеру. 2) Повезане индустрије које се међусобно подржавају треба сагледавати и као јединствен предмет анализе и као механизам за побољшавање индустрије и за унапређивање и развој државе. 3) Сарадњу, усклађивање и/или преношење предности између повезаних индустрија које се подржавају треба схватити као извор конкурентне предности. Извор: Majkl Ferbenks, Stejs Lindzej, Орање мора-Подстицање скривених извора раста у земљама у развоју, Београд, 2003.

плана, као и развој вјештина које су битне за идентификацију и оцјену пословних шанси и проблема као и начина њиховог рјешавања. „С тим у вези треба имати у виду да се од техничке (инжењерске) интелигенције данас, без изузетка, тражи: истраживачка ерудиција, вишеструко, поливалентно знање и квалификација и одређеност за трајно "учење" којим се отклањају стручни "гепови" и временска, тј. "функционална неписменост“.²²

Јачање иновацијске и технолошке конкурентности МСП - Мала и средња предузећа имају знатно слабије развијене инвестиционо-технолошке капацитете у односу на велика предузећа, што изискује потребу за подршком јавних институција овом сектору, као што су : истраживачки центри при институтима, институти, центри за трансфер технологија и технолошки паркови. Кључ опоравка технолошких капацитета малих и средњих предузећа, као и привреде Републике Српске, налази се у ангажовању и јачању стручно-консултантских ресурса универзитета. Наиме, високообразовне институције имају мисију јачања и дисеминације практичних знања корисних сектору МСП и привреди Републике Српске. Овоме треба додати и увођење стандарда групе ИСО 9000 (9000:2001) у МСП и привреду Републике Српске уопште, као важан предуслов за повећање конкурентности.

Јачање улоге информационо-комуникационих технологија у развоју МСП - Мала и средња предузећа, осим код технолошке конкурентности, заостају за великим предузећима и у имплементацији и развоју информатике, како интерно, тако и у погледу добављачко-продајне информационе мреже, екстерно. Због тога у наредном средњорочном периоду, јавне институције МСП подршке као умрежене агенције (републичка и локалне), удружења послодаваца, привредне и занатско-предузетничке коморе, морају покретати и управљати информационим центрима који ће служити малим и средњим предузећима. Такође, МСП мора развијати и заједничке информационе мреже (*business-to-business*) кроз подршку пројеката. У смислу побољшања окружења за МСП посебно је важно увести модел е-управљања.

Интернационализација МСП - Интернационализацију малих и средњих предузећа у Републици Српској треба првенствено посматрати кроз повећање учешћа овог сектора у извозу и кооперацији са стратешким партнерима из иностранства. За друге видове интернационализације, као што су стварање међудржавних кластера,²³ није створен ни политички, ни економски амбијент на овим просторима. На нивоу ентитета су неопходне стимулативне мјере у стварању повољнијег амбијента за интернационализацију пословања малих и средњих предузећа чији носиоци треба да буду Влада Републике Српске, односно Министарство за економске односе и координацију, Министарство привреде, енергетике и развоја, Привредна комора Републике Српске и Републичка агенција. На нивоу БиХ носиоци подстицајних мјера интернационализације МСП-а треба да буду Савјет министара БиХ, ентитетске владе, Спољнотрговинска комора БиХ, ФИПА, ИГА и друге институције.

²² Бранко Ђерић, Теорија и политика привредног развоја, Београд, 1997, стр.137.

²³ Као нпр. кластери вина и цвијећа у Јужној Америци, који су постали увелико конкурентни европским произвођачима.

5. Закључак

Може се закључити да је посљедњих година интенција државе Босне и Херцеговине као и ентитета на развоју сектора малих и средњих предузећа. Свакако да је Република Српска оснивањем Републичке агенције, као и локалних агенција за развој малих и средњих предузећа, повећаним активностима Министарства привреде, енергетике и развоја, те активностима Завода за запошљавање на реализацији програма запошљавања и организовањем сајмова запошљавања, у овом погледу постигла знатно боље резултате у односу на Федерацију БиХ, мада још увијек недовољне у поређењу са чланицама Европске уније. Међутим, пројектима SPIRA USAID-а, владиних и невладиних организација и агенција, настоји се малим и средњим предузећима олакшати приступ тржишту, смањити административне препреке за њихово оснивање, те на тај начин ојачати овај сектор у оба ентитета, што би се у будућности позитивно одразило на развој цјелокупне привреде Босне и Херцеговине.

Литература

1. Акредитована регионална развојна агенција сјеверозападне БиХ (*ARDA*), Регионална стратегија економског развоја сјеверозападне БиХ, Бања Лука, јули 2004.
2. Влада Републике Српске, Стратегија развоја малих и средњих предузећа у Републици Српској за период 2006-2010. година, Бања Лука, 2006.
3. Влада Републике Српске, Развојни програм Републике Српске 2007-2010, Бања Лука, јуни 2007.
4. Данско министарство иностраних послова, Локални економски развој на Балкану (*LEDIB*), јуни 2005.
5. Бранко Ђерић, Теорија и политика привредног развоја, Савремена администрација д.д. Београд, Београд 1997.
6. Радојица Јојић, Радомир Божић, Предузетништво за нови вијек, Институт за економска истраживања АД Приштина, Приштина-С.Сарајево, 1998.
7. Ново Плакаловић, Монетарна економија (Теорија, институције и политика), Завод за уџбенике и наставна средства, Српско Сарајево, 2004.
8. Стратегија партнерства са земљом за Босну и Херцеговину за период од фг 2008. до фг 2011, Документ Свјетске банке, новембар 2007.
9. Савјет министара БиХ, Средњорочна стратегија развоја БиХ 2004-2007, Сарајево, август 2003.
10. Слободан Суботић, Предузетнички карактер малих предузећа и њихово мјесто у привредној структури, Нови ЕКОНОМИСТ, број 3, јануар-јун 2008, Факултет спољне трговине Бијељина, 2008.
11. Ferbenks Majkl, Lindzej Stejs, Орање мора – Подстицање скривених извора раста у земљама у развоју, Стубови културе, Београд, 2003.
12. www.vladars.net
13. www.onasa.com.ba
14. www.skgo.org
15. www.comart.mapabih.com
16. www.irbrs.net
17. www.ibf-bih.com
18. www.ekapija.ba
19. www.rars-msp.org
20. www.capital.ba
21. www.fmsp.edu.yu
22. www.nsr.rs.net
23. www.serda.ba

Слободан Суботић

**THE DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM-SIZED
ENTERPRISES IN BOSNIA AND HERZEGOVINA -WITH
PARTICULAR REFERENCE TO THE REPUBLIC OF SRPSKA-**

Summary: The privatization process and the entire economy in the last decade in Bosnia and Herzegovina have strongly established small and medium-sized enterprises as the basic form of economic organization. That is to say, the economic structure of Bosnia and Herzegovina, besides enterprises concerning electric power and mining industry and infrastructure, is made mostly of small and medium-sized enterprises formed with private capital. The development of small and medium-sized enterprises has high priority within political plans of Bosnia and Herzegovina, while process of merging in European Union provides new market chances for small and medium-sized enterprises within competing sectors. Given these facts, the paper will elaborate to what extent institutional support, fiscal burden and incentive mechanisms are present in small and medium-sized enterprise sector in Bosnia and Herzegovina as well as to what extent the mentioned factors have impact on this sector. However, the focus will be laid on the development of small and medium-sized enterprises in the Republic of Srpska.

Key words: small and medium-sized enterprises, institutional support, development strategy, fiscal mechanisms, the Republic agency.